

SZORONGÁS

*A hervadt erdön egy madársikoly,
értelmetlenül száll a hervadt erdön.
És egy ideig mégis úgy honol
a gyűrűződő bús madársikoly,
akár egy tágas ég a hervadt erdön.
Minden e kiáltásba csillapul:
hangtalan terül a környék alája,
s mintha a vad szél is belejuházna,
belesápad a perc, mely élne még,
s mintha a dolgok sejténél e csendben:
meg kell és meg fog halni minden,
magából messze szállva.*

(KÁNYÁDI SÁNDOR FORDÍTÁSA)

A SZENT

*A nép szomjazott, s akkor az egyetlen
nemszomjazó lány indult, hogy epedten
váró népének vizet esdene.
De a fűzág kezében rezzenetlen
maradt s az út már gyötörte a lányt,
s csak órá gondolt kétségbeesetten:
a sápadt fiúra, kivel egy esten
szemük sejtétől egymásra talált.
És akkor a fiatal fűzfaág
szomjas állatként görbült le eléje:
már vérében virágozón ment tovább,
s alatta mélyen zubogva a vére.*

(KÁNYÁDI SÁNDOR FORDÍTÁSA)

jain Rilke úgy ír, mint aki éppen akkor fedezte föl a nyelvet, s aztán új jelentéseket emel ki belőle, olyan jelentéseket, amelyek – a hétköznapi beszélt nyelvtől való idegenkedése ellenére – nem teljesen újak (valójában nem is lehetnek teljesen újak), de tudatosan és szándékosan utalnak előttünk ismert jelentésekre, és így elmélyítik számunkra ezeket a jelentéseket.

Franz Kafka egyike azoknak a kisszámú német szerzőknek, akik még az első világháború előtt érdeklődtek a cseh kultúra iránt, és jól tudtak csehül; egy 1911. december 25-i keltezésű naplóbejegyzésben – elsősorban a születő cseh irodalomra célozva – a kis irodalmak előnyeiről beszél; ugyanebben a bejegyzésben – egy lengyel zsidó színtársulat vendégszereplése alkalmából – kifejezi vonzalmát a jiddis nyelvhez. De ő is szükségét érzi, hogy visszautasítsa egy heterogén nyelvi közeg hatását, bár – nem úgy, mint Rilke – elhallgatja elméleti megfigyeléseit: nem volt elég önbizalma a köznyelv elleni általános támadáshoz. Viszont Rilkéhez hasonlóan Kafka is felismeri, hogy az említésre méltó nyelvi problémák mindig többek mint nyelvi kérdések: nem szűkíthetők pusztán technikai eljárásokra, mivel az író egész létét átható gond megnyilvánulásai; és ő is (Wittgenstein kifejezését használva) „életformának” tekinti a nyelvet. 1921 júniusában így ír barátjának, Max Brodnak:

„El, csak el a zsidóságtól . . . erre törekedtek csaknem mind, akik németül kezdtek írni, ezt akarták, ám a hátsó lábacskaikkal még ottragadtak az apa zsidóságában, a két mellsővel pedig nem találtak új talajt.”* [A *keinen freien Boden* = „nincs szabad föld” kifejezés német szólásmód, és – mellesleg – semmi köze Palesztinához.]

* Tandori Dezső fordítása.

Különösen feltűnő és jellegzetes ebben a képben, hogy milyen hatásos elegye a szokványosságnak vagy hétköznapiságnak és a kegyetlenségnek. Látszólag semmi „irodalmi” vagy „költői” nincs benne. Mégis hordoz valami erőt, s ez a képet (mint számtalan hozzá hasonló másikat) túllendíti az önéletrajz szféráján: már nem pusztán személyes panasz, irodalmi részletté válik, amelyet Kafka ismét felhasznál *A per* utolsó fejezetében: „Nem kell már sok erőt kifejtennem, inkább most feszítem meg minden erőmet» – gondolja Josef K., amikor kivégezni viszik, majd: – A legyek jutottak eszébe: apró lábuk kiszakad, de levergődnek a légyfogóról.”** Kafka nem Josef K., hanem Josef K. teremője. Mivel ő maga nem teszi meg, szeretném én leírni azt az utat, amely elvezeti őt a légyfogótól az irodalom szabad földjére.

A *kastély* kéziratáról már van egy nagyszerű hasonló kiadásunk, s kétségkívül hamarosan birtokunkban lesz *A per* ugyanilyen kitűnő kiadása (egy hónappal ezelőtt abban a kiváltságban részesültem, hogy Marbachban láthattam ennek gyönyörű holográfját). Rendkívül megragadó Kafka kézírataiban, hogy lehetővé teszik számunkra írásmódja két nyelvi és stílusbeli aspektusának megértését. Az első azokra a nyelvtani, helyesírási, kifejezésbeli és szintaktikai javításokra vonatkozik, amelyek révén igyekezik eleget tenni a „szabályos” felnevet nyelv (az elfogadott színórmérték) követelményeinek, és megpróbál elhagyni mindent, ami az olvasót cseh nyelvi fordulatokra és zsidós német kifejezésekre emlékeztethetné.

Kafka kézíratainak másik aspektusa módot nyújt arra, hogy megfigyeljük ragaszkodását korának és városának elszegényedett nyelvéhez, egy nyelvhez, amelyet – önmagát illetően elfogadva az antiszemita szemléle-

* Szabó Ede fordítása.